

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПОЛЕ GENIUS В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ)

CONCEPTUAL FIELD GENIUS IN THE ENGLISH LANGUAGE (STRUCTURAL ASPECT)

Строченко Л.В.,

orcid.org/0000-0003-3619-3484

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов*

Національного університету «Одеська юридична академія»

Єрмоєнко С.В.,

orcid.org/0000-0002-8145-9483

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов*

Національного університету «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено дослідженню структури концептуального поля GENIUS у картині світу англомовного соціуму. Висунуто й доведено гіпотезу, що англомовне концептуальне поле GENIUS складається із трьох сегментів, поєднаних циклічним зв'язком, кожен з яких позначений відповідним нуклеарним концептом: GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ, GENIUS / ГЕНІЙ та A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ. Онтологічний цикл складається із трьох наступних ланок: людина, наділена даром геніальності, створює шедевр, який визнається геніальним творінням (мистецтва або науки), і це надає його творцю статус генія. Кожна із цих ланок концептуалізується у відповідному нуклеарному концепті, які сукупно утворюють єдине концептуальне поле GENIUS. Саме воно є об'єктом виконаного дослідження, в межах якого диференціювались наукове та наївне трактування феноменів геніальність, геній, геніальне творіння. Порівняння двох видів (наукового і наївного) концептів GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ, GENIUS / ГЕНІЙ та A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ показало наступне. Обидва види структуровані за ядерно-периферійним принципом, проте складові цієї структури не рівноважні у кожному виді. Ядрові компоненти структури нуклеарних концептів є майже ідентичними в обох варіантах картини світу, що свідчить про усталеність та універсальність ключових характеристик феномену геніальності, як його трактують представники англомовного соціуму не залежно від їхньої фахової приналежності. Водночас наївна картина світу вирізняється наявністю осяжнішої периферії у структурі всіх трьох концептів. За нашими спостереженнями причина цього полягає у великій кількості оцінних концептуальних ознак, які до того ж нерідко представлені у вигляді опозитивних пар, тобто в них закріпились протилежні за змістом ознаки. Відносно невеликий обсяг периферійних ознак у всіх нуклеарних концептах у науковій картині світу пояснюємо тим, що академічний дискурс активно оперує ядерними, засадничими ознаками змістової структури досліджуваних концептів, розмірковуючи про які, вчені рідше звертаються до суб'єктивних, другорядних, оцінних характеристик.

Ключові слова: концептуальне поле, картина світу, нуклеарний концепт, концептуальна ознака.

The article is dedicated to the study of the structure of the conceptual field GENIUS in the worldview of the English-speaking society. The hypothesis underlying this thesis is that the English conceptual field GENIUS consists of three segments connected by a cyclic relationship. Each of these segments is denoted by a corresponding nuclear concept: GENIUS as a phenomenon, GENIUS as a person, and A WORK OF GENIUS as a product of the activity of a genius. The ontological cycle consists of the following three parts: 1) a person endowed with 2) the gift of genius creates 3) a masterpiece that is recognized as a work of genius (in art or science), and this gives its creator the status of a genius. Each of these links is conceptualized in the corresponding nuclear concept, which together form a single conceptual field GENIUS. It is the object of the performed research, within which the scientific and naive interpretation of the phenomena of genius, a genius, and a work of genius were differentiated. A comparison of two types (scientific and naive) of the concepts GENIUS, A GENIUS and A WORK OF GENIUS showed the following. Both types are structured according to the core-peripheral principle, but the components of this structure are not balanced in each type. The core components of the structure of nuclear concepts are almost identical in both versions of the worldview, which indicates the stability and universality of the key characteristics of the phenomenon of genius, as interpreted by representatives of the English-speaking society, regardless of their professional affiliation. At the same time, the naive picture of the world is distinguished by the presence of a wider periphery in the structure of all three concepts. According to our observations, the reason for this lies in the large number of evaluative conceptual features, which, moreover, are often presented in the form of opposite pairs, that is, they contain signs that are opposite in content. The relatively small number of peripheral features in all nuclear concepts in the scientific picture of the world is explained by the fact that the academic discourse actively operates on the core, fundamental features of the content structure of the given concepts, thinking about which scientists rarely refer to subjective, secondary, evaluative characteristics.

Key words: conceptual field, worldview, nuclear concept, conceptual feature.

Постановка проблеми. Феномен геніальності як прояв найвищої творчої здібності у науковій чи художній діяльності та постать генія здавна привертала увагу дослідників у царині філософії (Р. Декарт, І. Кант, Ф. Ніцше, А. Шопенгауер) та психології (Ф. Гальтон, Ч. Ломброзо, Д. Сімонтон, Л. Терман, К. Юнг). Наше дослідження спрямоване на комплексне вивчення лінгвальної репрезентації концептуального поля GENIUS у межах когнітивної наукової парадигми [1].

Теорія *поля* у лінгвістиці, в залежності від домінуючої у певний час наукової парадигми, представлена, зокрема, лексико-семантичними, функціональними та, зрештою, концептуальними різновидами. Визначення зазначених типів полів в межах певної наукової парадигми мають інтегральну ознаку тематичної спільності своїх конститuentів та ядерно-периферійної організації польової структури.

Актуальність роботи зумовлена загальною антропоцентричною науковою парадигмою сьогодення, пріоритетною спрямованістю сучасних лінгвокогнітивних досліджень на вивчення процесів концептуалізації дійсності та відсутністю комплексних досліджень феномену геніальності в аспекті лінгвальної репрезентації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звернімося до історії цього терміну. Спочатку положення про польову організацію мовних одиниць виникають в мовознавстві стосовно аналізу семантики мови, перш за все лексичної семантики. Основоположником такої теорії вважається німецький вчений Й. Трір (хоча сам термін «поле» в лінгвістику раніше ввів Г. Іпсен у 1924 році у праці “Der alte Orient und die Indogermanen” [2]). Представники польового підходу до організації лексики вважали, що у свідомості людини слова існують не розрізнено, а пов’язані між собою за смыслом, і що значення слова визначається його оточенням: «для того, щоб зрозуміти окреме слово, у свідомості людини має бути присутнім все поле словесних знаків» [3, с. 5].

Концептуальне поле в сучасному когнітивно-орієнтованому лінгвістичному знанні прийнято трактувати як ієрархічно організовану сукупність концептів, що мають інтегральні і диференціальні когнітивні ознаки. У цьому сенсі концептуальні поля являють собою певні цілісні когнітивні простори зі складною розгалуженою структурою [4].

У нашій роботі ми повністю поділяємо наступну думку А. Приходька: «У межах сучасного стану наукового знання і можливостей його здобуття варто говорити принаймні про три види концепто(під)систем – польову, дискурсивну та

індивідуальну. ...Іще раз підкреслюючи свою прихильність точці зору, згідно з якою атомарною одиницею концептосфери є концепт, додамо, що ця одиниця входить у концептосферу не сама по собі, а лише через взаємозв’язки з іншими концептами, тобто через патерн організації. Цей патерн формується двома системорелевантними способами – польовим і конфігуративним. Перший спеціалізується на організації когнітивно-семантичних, а другий – соціодискурсивних просторів» [5, с. 217]. В такому руслі передбачається дослідження концептуального поля GENIUS.

Постановка завдання. *Мета статті* полягає у дослідженні структурного аспекту концептуального поля GENIUS у картині світу англomовного соціуму.

Матеріалом дослідження слугували загальні тлумачні словники англійської мови, спеціалізовані словники й енциклопедії, англomовні художні, публіцистичні та наукові тексти, а також Британський національний корпус. Загальна вибірка за цими джерелами становить близько 100 словникових та енциклопедичних дефініцій та більше 3000 контекстів вживання ключових номіналом виокремлених концептів. Вибірка із тлумачних словників, художніх і публіцистичних текстів сформувала фрагмент наївної картини світу, вибірка зі спеціалізованих словників, енциклопедій та наукових публікацій утворила фрагмент наукової картини світу.

Виклад основного матеріалу. В нашому дослідженні висуваємо *гіпотезу*, що концептуальне поле GENIUS складається із трьох сегментів, кожен з яких позначений відповідним нуклеарним концептом: концепт GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ – феномен; концепт GENIUS / ГЕНІЙ – людина; концепт A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ – результат діяльності геніальної людини. Дані сегменти поєднані у межах концептуального поля онтологічно циклічним зв’язком. Циклізація (завершення, формування кругового циклу концептуального поля GENIUS) відбувається, якщо людина, яка наділена феноменом геніальності, створює певний продукт, який визнається геніальним. Лише за цієї умови людина-творця цього продукту номінуватимуть генієм.

Верифікація запропонованої гіпотези проводилась із застосуванням комплексної методики, що передбачала відбір мовного і мовленнєвого матеріалу дослідження та його всебічного аналізу, і відбувалася в три етапи:

Етап 1. Аналіз мовного та мовленнєвого втілень концептів GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ, GENIUS / ГЕНІЙ, A WORK OF GENIUS /

ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у наївній картині світу англomовного соціуму: побудова номінативних полів відповідних концептів, виявлення ядрових і периферійних концептуальних ознак;

Етап 2. Аналіз мовного та мовленнєвого втілень концептів GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ, GENIUS / ГЕНІЙ, AWORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у науковій картині світу англomовного соціуму: побудова номінативних полів відповідних концептів, виявлення ядрових і периферійних концептуальних ознак;

Етап 3. Моделювання цілісного концептуального поля GENIUS у картині світу англomовного соціуму.

Проілюструємо зазначений алгоритм на прикладі аналізу нуклеарного концепту GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ. Аналіз мовного і мовленнєвого втілень досліджуваного концепту уможливив побудову його концептуальної структури, що містить ядрові та периферійні ознаки. Принагідно зазначимо, що компонентний аналіз словникових дефініцій уможливив, з одного боку, виокремлення сигніфікативних вузлів і побудову номінативного поля концепту GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ, а з іншого – виділення його концептуальних ознак, які вербалізуються одиницями даного номінативного поля. Виходячи з цього, виокремлюємо низку таких **поняттєвих концептуальних ознак** досліджуваного концепту GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ:

- розумові здібності (вербалізується лексичними одиницями *ability, power, capacity, skill, intellectual faculties, intellectual power, intelligent, mental, vigor of mind*);
- творчі здібності (вербалізується лексичними одиницями *creative power, talent, creativity*);
- надзвичайність (вербалізується лексичними одиницями *uncommon, superior, distinguished, highly, exceptional, extraordinary, marked superiority; beyond the norm*);
- новаторство / оригінальність (вербалізується лексичними одиницями *power of invention or origination of any kind, or of forming new combinations; original work*).

Вважаємо їх ядровими у структурі концепту GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ у наївній картині світу, оскільки вони є логіко-поняттєвими ознаками, які зафіксовані лексикографічними джерелами.

Проведений аналіз мовленнєвого втілення досліджуваного концепту у наївному варіанті картини світу англomовного соціуму уможливив виділення концептуальних ознак, які можна класифікувати за такими аспектами:

- особистісні характеристики людини, яка має геніальні здібності (*стійкість, гордість, химер-*

ність, часті зміни настрою, невгамовність, роздратованість, шаленість, уява);

- аксіологічні характеристики геніальності як феномена (*рідкісність, цінність, простота, недосяжність VS досяжність, еталонність, незрівнянність*);

- характеристики взаємовідносин людини-генія і суспільства (*складність взаємовідносин із суспільством, успішність VS несприйняття суспільством, бідність, небезпека, відчуження*);

- характеристики результатів діяльності людини-генія (*праця, випередження часу, надзвичайні результати*).

Зазначені ознаки уналежнюємо до периферії концептуального поля GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ в англomовній наївній картині світу.

Вивчення особливостей вербалізації англomовного концепту GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ у науковій картині світу проводилося на матеріалі спеціалізованих словників із психології та енциклопедій. Як і в аналізі репрезентації концепту GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ у наївній картині світу, формуємо номінативне поле зазначеного концепту на матеріалі вищевказаних дефініцій із спеціалізованих словників та енциклопедій.

До ядра концепту GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ в англomовній науковій картині світу уналежнюємо ознаки, які виокремлено в ході аналізу мовного матеріалу (спеціалізовані словники та енциклопедії):

- надзвичайність (вербалізується лексемами *exceptional, superior*),
- розумові здібності (*intellect, defining IQ of 140+*),
- творчі здібності (*creativity*),
- досягнення, які було продемонстровано, доведено (*demonstrated achievement*),
- досконалі знання у певній сфері (*specific knowledge of a domain*),
- майстерність (*mastery of the skills*),
- самостійність (*autonomy, which is needed for working alone and for daring to express novel or divergent points of view*), яка дає змогу не лише працювати наодинці, а й висловлювати новаторські думки,
- витривалість (*endurance, which involves an ability to persist, to complete tasks, and to follow through*),
- натхнення (*“flow”*),
- відмінність від інших (*deviance*),
- завзяття (*zeal*),
- працьовитість (*power of working*),
- оригінальність (*originality, the ability to think and work in areas not previously explored*).

До периферії уналежнюємо контекстуальні ознаки, зафіксовані у проаналізованих монографіях, статтях та інших наукових публікаціях (*наполегливість, упевненість, сила характеру, гнучкість, сміливість, унікальність, образність мислення, стратегічність мислення, досяжність, системність, божественність VS немістичність, зникнення, маскуліність, протиставленість почуттям, елітарність, невизнання суспільством*). Принагідно зазначимо, що у науковому мовленні доволі часто актуалізуються і ядрові концептуальні ознаки.

Ядрові компоненти структури концепту GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ в англійській картині світу в наївному та науковому варіантах частково збігаються. Так, всі ядрові концептуальні ознаки у наївній картині світу зафіксовано й у науковому варіанті (*розумові здібності, творчі здібності, надзвичайність, оригінальність*). Проте, у науковому вимірі спостерігаємо більшу кількість ядрових ознак, деякі з яких зафіксовано у периферії наївної картини світу (*працьовитість, продемонстровані досягнення=надзвичайні результати*).

Певною мірою збігаються і периферійні компоненти, які вказують на *рідкісність феномену геніальності, складні стосунки із суспільством, певні особливості характеру геніальних людей та еталонність, недосяжність геніальності*, причому остання ознака доволі часто спростовується у науковому дискурсі, який прагне розвінчати ірраціональне трактування геніальності.

Подібним чином були проаналізовані концептуальні структури інших двох конститuentів досліджуваного концептуального поля: GENIUS / ГЕНІЙ та A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ.

Висновки. У дослідженні висунуто і доведено *гіпотезу*, що цілісне англійське концептуальне поле GENIUS складається з трьох сегментів, поєднаних циклічним зв'язком, кожен із яких позначений відповідним нуклеарним концептом: GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ, GENIUS / ГЕНІЙ та A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ. Онтологічний цикл, що є референтом відповідного мовного утілення, складається з трьох наступних ланок: (1) людина, наділена

(2) даром геніальності, (3) створює шедевр, який визнається геніальним творінням (мистецтва або науки), і це надає його творцю статус генія. Кожна із цих ланок концептуалізується у відповідному нуклеарному концепті, які сукупно утворюють єдине цілісне концептуальне поле GENIUS. Саме воно є об'єктом виконаного дослідження, в межах якого диференціювалися наукове та наївне трактування феноменів *геніальність, геній, геніальне творіння*. Мовне і мовленнєве втілення відповідних концептів сукупно утворюють фрагмент англійської картини світу, що вивчається у нашому дослідженні. Порівняння двох видів (наукового і наївного) концептів GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ, GENIUS / ГЕНІЙ та A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ показало наступне. Обидва види структуровані за ядерно-периферійним принципом, проте складові цієї структури не рівноважні у кожному виді. Ядерні компоненти структури нуклеарних концептів є майже ідентичними в обох варіантах картини світу, що свідчить про усталеність та універсальність ключових характеристик феномену геніальності, як його трактують представники англійського соціуму не залежно від їхньої фахової приналежності. Водночас наївна картина світу вирізняється наявністю осяжнішої *периферії* у структурі всіх трьох концептів. За нашими спостереженнями причина цього полягає у великій кількості оцінних концептуальних ознак, які до того ж нерідко представлені у вигляді опозитивних пар, тобто в них закріпились протилежні за змістом ознаки. Відносно невеликий обсяг *периферійних* ознак у всіх нуклеарних концептах у науковій картині світу пояснюємо тим, що академічний дискурс активно оперує ядерними, засадничими ознаками змістової структури концептів GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ, GENIUS / ГЕНІЙ та A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ, розмірковуючи про які, вчені рідше звертаються до суб'єктивних, другорядних, оцінних характеристик.

Перспективу роботи вбачаємо у можливості подальших досліджень геніальних особистостей в парадигмі лінгвоперсонології, контрастивної лінгвістики, психолінгвістики тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Строченко Л.В. Концептуальне поле GENIUS в англійському мовленні. *Одеська лінгвістична школа: кола реконструкції* : колект. моногр. / за заг. ред. Ковалевської Т.Ю. Одеса: ПолиПринт, 2020. С. 170–176.
2. Ipsen G. Der alte Orient und die Indogermanen. *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft / festschrift fur W. Streitberg Heidelberg*, 1924. 340 S.
3. Weisgerber L. Vom Weltbild der deutschen Sprache. / *Halbband: Die inhaltbezogene Grammatik*. Düsseldorf, 1953. S. 130–158.
4. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh, 2007. 252 p.

5. British National Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (дата звернення 10.12.2022)
 6. The American Heritage Dictionary. URL: <http://ahdictionary.com/> (дата звернення 10.12.2022)
 7. The Merriam-Webster Unabridged. URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення 10.12.2022)

UDC 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.21>

ACTUALIZATION OF THE CONCEPTS OF FREEDOM AMONG STUDENTS

АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ СВОБОДА У СТУДЕНТІВ

Tytarenko O.Yu.,

orcid.org/0000-0001-8606-3253

Candidate of Philological Sciences,

Professor at the Department of English Philology

Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University

Nesterenko P.O.,

orcid.org/0000-0002-8252-6879

Lecturer of English and Foreign Literature, Postgraduate student

at the Department of General and Practical Psychology

Nizhyn Mykola Gogol State University

Hrom O.I.,

orcid.org/0000-0003-2238-2831

Lecturer of English at the Department of English Philology

Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University

In connection with the terrible Russian aggression against peaceful Ukraine and the Russian-Ukrainian war (2022–2023), the Ukrainian scientific community faced the problem of a comprehensive study of the concept of freedom. There is a considerable number of philosophical works devoted to this issue, but there are almost no philological studies of this phenomenon. The Russian-Ukrainian war really became an “apocalypse” for the peaceful Ukrainian people, who courageously defend the independence and subjectivity of the Ukrainian state. The Russian military aggression of the Russian terrorist country is a war between the forces of evil (Russian occupiers) and the forces of good (valiant warriors of light – Armed Forces of Ukraine) for the freedom to remain in independent Ukraine.

The problem of freedom is especially acute for student youth. Because students are the future of Ukraine. It depends on them, as future specialists, whether Ukraine will be a free and European state. Therefore, we consider the study of the actualization of the concept of freedom among students to be extremely relevant and something that has not yet been investigated in modern philology.

The aim of the article is to research the actualization of the concept of freedom based on the material of a survey of students of Nizhyn Mykola Gogol State University in 2019 and modeling the cognitive structure of this concept.

The object of the research is the concept of freedom as cognitive structure and universals of human thought.

Subject of research are lexical units that represent concept of freedom on the material of answers of students of Nizhyn Mykola Gogol State University.

This paper reports the results of a brief questionnaire “what is freedom?” in groups of 82 students of Nizhyn Mykola Gogol State University. The aim of this research is to study how to implement the concept of freedom on the material of answers of Gogol University's students and modeling cognitive structure of the analyzed concept of freedom.

This study shows that the students of Nizhyn Mykola Gogol State University are very free-spirited people, for whom freedom is primarily independence and freethinking, as well as the opportunity to do what the soul desires.

Key words: freedom, concept, students, independence, psychological problem.

У зв'язку з жадливою російською агресією проти мирної України та російсько-українською війною (2022–2023 рр.), перед українською науковою спільнотою постала проблема комплексного дослідження концепту свободи. Існує немала кількість філософських праць, присвячених даній проблематиці, але майже відсутні філологічні дослідження даного феномену. Російсько-українська війна стала дійсно «апокаліпсисом» для мирного українського народу, який мужньо захищає незалежність та суб'єктність Української держави. Російська військова агресія країни-терориста рф – це війна сил зла (російські окупанти) проти сил добра (мужні воїни світла – ЗСУ) за свободу жити в незалежній Україні та залишатися українцями.